

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 27 Sayı: 53 (Year: 27 Issue: 53)

Mart 2024 - September 2024 (March 2024 - September 2024)

E-ISSN: 2149-9098

2024, 27(1): 110-135

DOI: 0.18691/kulturveiletisim.1402520

****Araştırma Makalesi****

Dayanışmacı Bireyler ve Muhalif Yurttaşlık*

Buket TÜRKMEN**

Öz

Bu makalede toplumsal muhalefet ve eleştirinin siyasal sisteme müdahale kanallarının kapatıldığı toplumlarda, yatay örgütlenmelerde yeni bir yurttaşlığın oluşma imkânını tartışıyoruz. Aşğıdan yukarıya eylemler yoluyla gündelik hayat pratiklerine müdahale ile toplumu değiştirmeyi amaçlayan yurttaşların dayanışmalar içinde örgütlenmesinin anlamını araştıracağız. Böylece öncelikle acil durumlarda mahalli dayanışma ve gıda kolektiflerinde pandemi, iklim, doğal afet gibi istisna durumlarından yola çıkarak temkinli mobilizasyona girişen yurttaşların, alternatif gündelik pratikler ve eleştirel düşüncelerini ağlar üzerinden yaygınlaştırması yoluyla yeni aktif yurttaşlık oluşturmalarının imkânını düşüneceğiz.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal değişim, yurttaşlık, temkinli mobilizasyonlar, dayanışma.

* Geliş tarihi: 09.12.2023. Kabul tarihi: 11.03.2024

** Türk, Osmanlı, Balkan ve Orta Asya Araştırmaları Merkezi – CETOBaC

Orcid no: 0009-0008-6573-9718, elizemestan@gmail.com

****Research Article****

Solidarity Individuals and Dissenting Citizenship*

Buket TÜRKMEN**

Abstract

In this article, we discuss the possibility of forming a new citizenship in horizontal organizations in societies where social opposition and criticism's intervention channels into the political system are closed. We will investigate the meaning of organizing citizens in solidarities that aim to change society by intervening in daily life practices through bottom-up actions. Thus, we will first consider the possibility of citizens engaging in cautious mobilization in local solidarity and food collectives in emergency situations, based on exceptional situations such as pandemics, climate, and natural disasters, to create a new active citizenship by disseminating alternative daily practices and critical thoughts through networks.

Keywords: Social change, citizenship, cautious mobilizations, solidarity.

* Received: 09.12.2023. Accepted: 11.03.2024

** Centre d'études turques, ottomanes, balkaniques et centrasiatiques – CETOBaC
Orcid no: 0009-0008-6573-9718, elizemestan@gmail.com

Dayanışmacı Bireyler ve Muhalif Yurttaşlık

Giriş

Bu makalede toplumsal muhalefet ve eleştirinin siyasal sisteme müdahale kanallarının kapatıldığı toplumlarda, yatay örgütlenmelerde yeni bir aktif yurttaşlığın oluşma imkânını tartışmak istiyoruz. Eleştirel sosyoloji ve toplumsal hareketler sosyolojisinin düşünsel araçlarından faydalanarak toplumsal eleştirinin siyasal-altı kulislerde örgütlenişinin izini sürmeye çalışacağız. Ekolojik, sağlık, sosyal ve diğer krizlerin üstesinden gelmek için aşağıdan yukarıya eylemler yoluyla gündelik hayat pratiklerine müdahale ile uzun vadede toplumu dönüştürmeyi amaçlayan yurttaşların dayanışmalar içinde örgütlenmesinin anlamını düşüneceğiz. Böylece öncelikle acil durumlarda mahalli dayanışma ve gıda kolektiflerinde pandemi, iklim, doğal afet gibi istisna durumlarından yola çıkarak temkinli mobilizasyona girişen yurttaşların, istisna-sonrası döneme de uzayacak yeni bir siyaseti, gündelik pratikler ve eleştirel düşüncelerin ağlar üzerinden yaygınlaştırılması yoluyla oluşturma imkânını araştıracağız.

Eleştirel Sosyoloji ve Dinamik Yurttaşlık

Yurttaşlık üzerine düşüncelerin temelinde bir topluluğun bireyleri arasında açık veya örtük sözleşme varsayımı vardır -bu sözleşme varsayımı, gerçekte zora dayalı meşru şiddet ile beraber yürütüldüğü halde, ortak yaşamının iradi yönünün vurgulanması yurttaşlık kavrayışının temelindedir. J. J. Rousseau bu hususta her birimizin ortak iradenin yararına vakfettiği kişisel irade ve güçlerinden bahsederdi. Aynı zamanda yurttaşlık uygulamayı ve pratiği gerektirir: Antik Yunan'daki doğrudan demokraside yurttaşlar meclisi, 1789'da "Yurttaş ve İnsan ve Hakları Beyannamesi"nin yürürlüğe girmesi, daha sonrasında genişletilmiş ekonomik ve sosyal hakların uygulamaları yurttaşlığın gerektirdiği pratiklerin çeşitli örnekleridir. Uygulama alanı olmayan bir sözleşme hiçbir şey ifade etmez. Son olarak yurttaşlık değişken, dinamik karakterli olmak zorundadır (Le Pors, 2002). Toplumsal çelişkiler ve çatışmaların sonucunda yurttaşlık alanının uygulamaları ve sözleşmenin kendisi bu değişkenliği gösteremezse, toplumdan kopuk ve uygulaması kadük kalan bir sözde-yurttaşlıktan bahsetmek zorunda kalırız (Pitseys, 2017). İşte bu noktada yurttaşlığın krizinden söz ederiz. Bizi

bir arada tutacak sözleşme pratikte çoktan feshedilmiştir, yerine siyasal ve yasal alanda yansımaları olmadığı için derinleşen toplumsal kutuplaşmalar geçmiş olur.

Fransız sosyoloji geleneğinde yetişmiş bir toplumsal hareketler sosyoloğu olarak yurttaşlığın bu dinamik boyutunu toplumsal mücadelelerin sonucunda ortaya çıkan olgulardan biri olarak kodluyorum. Yine bu geleneğin bir izdüşümü olarak toplumsal alanı aktör ve yapı arasındaki ikilikler/ilişkiler üzerinden düşünme eğilimim olduğunu itiraf etmeliyim. Bir yanda Bourdieu'nün eleştirel sosyolojisi bize toplumsal yapılar ve kurumlar içerisinde yeniden üretilen toplumsal tahakkümden söz eder, böyle bir toplumda failler, bedenlerinde sınıf ve diğer aidiyetlerini habitüsleri yoluyla taşıyarak, tahakkümü hayat hikâyeleri içinde yorumlamaktan öteye çok zor giderler (Bourdieu, 2006; Bourdieu & Passeron, 1970). Bu sosyolojik tahakküm paradigmasında "nesnel" olarak kabul edilen şey, tahakkümün yapısal ilişkileridir. İktidar ilişkileri sadece bu tahakkümün gerçekleşme araçlarıdır; aktörler burada bir çatışmanın, bir tarihselliğin ya da toplumsal bir dönüşümün vektörleri değil, tahakkümün içinden geçtiği araçlardır. Sadece birkaç küçük direniş cebi tahakküme karşı yeterince güçlü bir tehdit oluşturmayacaktır (Macé, 2020).

Eleştirel sosyolojideki bu tahakküm paradigmasına alternatif olarak bir başka sosyolojik gelenek daha vardır: eylem ve özne sosyolojisi. Bu gelenek, aktörler arasındaki güç ilişkilerinin analizine, yani güçlü bir şekilde "kurumsallaşmış" gibi görünen şeylerin kırılabilirliğine ve olumsuzluğuna dayanır (Touraine, 1978, Macé 2020). Bu sosyolojiye göre dünyanın iktidar ilişkileri dışında bir varlığı yoktur, dünya tamamen aktörler arasındaki eylemler ve ilişkiler tarafından şekillendirilir. Bu sosyolojik yaklaşım tahakkümü (nesnel yapılardan alıp) aktörlere geri vermeye çalışır: Tahakküm artık gerçekliğin yüce nesnelliği olarak değil, tam tersine güç ilişkilerinin toplumsal deneyiminin öznel gerçekliği olarak görülür. Böyle bir sosyolojik kavrayışta aktörlerin öznel eylem kapasitelerine odaklanılır: Özne, aktörlerin toplumsal belirlenimleri aşabilme ve onlara meydan okuyarak özgürleşme kapasitelerinde ortaya çıkar. Alain Touraine'e göre özne, "bireyin (ya da grubun) talep ettiği özgürlük ile kabul ettiği ve yeniden yorumladığı yaşanmış deneyiminin ilişkilendirilmesi yoluyla bir aktör olarak inşa edilmesidir. Özne, deneyimlenen bir durumu özgür eylem dönüştürme çabasıdır ve başlangıçta sosyal belirlenimler ve kültürel miras gibi görünen şeylere özgürlüğü katar" (Touraine 1994). Touraine toplumsal değişimi öznelerin oluşumuna bağlar. Bir toplumsal hareketteki aktörler ancak özne olabildikleri, belirlenimlerine meydan

okuyabilecek özgürlüğü inşa edebildikleri zaman değişimi tetikleyebilirler. Michel Wieviorka (2012), Daniello Martucelli (2010) ve Geoffrey Pleyers (2016a) gibi özne sosyolojisindeki daha güncel çalışmalara bakıldığında ise, bir "özne durumu" vurgulanmakta ve "öznelleşmenin bir süreç, bir meydan okuma, sürekli kendi üzerinde çalışma" olarak anlaşılması gerektiği belirtilmektedir. Özneyi merkeze alan bu sosyoloji anlayışına göre öznelleşmenin mümkün olmadığı yerde toplumsal değişimin de önü tıkalıdır.

Bu iki yaklaşımı Boltanski'nin sosyolojisi az çok uzlaştırır. Bourdieu sosyolojisinden gelerek ona mesafelenen Boltanski, sistemin ürünü olarak ortaya çıkan aktörün eleştirel konumlanmasını anlamaya çalışır. Onun tezine göre kurumlar tarafından yürülüğe konulan toplumsal onay failer tarafından tamamen yeniden üretilmezler: Faillerin ileri sürdüğü eleştirel talepler kurumlarla diyalojik bir ilişki içindedirler. Fail eleştirisi ile kurumsal onaya meydan okurken, kurumlar muhaliflerin eleştirilerine vereceği cevaplar oranında değişir, dönüşür; kurumsal alanla ilişkiye geçen aktörler de bu dönüşüme cevaben dönüşürler (Boltanski, 1990). Yani belirlenimleri tamamen aşabilecek özneler değildir burada söz konusu olan, kurumların ürettiği belirlenimlere eleştiriyi geliştirebilmek ve onlarla girilen diyalojik ilişki sonucunda kendisi de dönüşebilmektir. Boltanski sosyolojisinde toplumsal değişim, kurumsal onay ve aktörün eleştirisi arasındaki bu diyalojik ilişkilene sonucunda ortaya çıkar. Diğer yandan, Boltanski der ki, eleştiri, onaylanmış iddialara karşıt bir bakış açısına sahip olmasaydı, tüm uygulama noktalarını kaybeder ve bir tür nihilizme düşerdi. Öyleyse muhalif toplumsal fail, öncelikle onaylanmış bakış açısından farklı bir bakışı geliştirebilmeli, ancak kurumsal alan da ona cevap verebilmelidir (Celikates, 2012).

Toplumsal Hareket mi İhtiyatlı Mobilizasyon mu?

Esasında muhalefet ve eleştirinin varoluşunun kurumlar ve devlet ile ilişkisi üzerinden sorunsallaştırılması ve toplumsal dönüşümün bu ilişkiye bağlanması toplumsal hareketler sosyolojisinin eski bir hikâyesidir: Toplumsal hareketin eleştirel varoluş imkânı devlet içindeki siyasal fırsatlar çerçevesinde düşünülür (Tarrow, 1994), böylece muhalif hareketlerin iktidar karşısında eyleme geçebilmeleri onlara siyasal sistemin açabildiği fırsatlar oranında mümkün diye kabul edilir (Mathieu, 2010: 39-54). Dolayısıyla sosyolojik bakışta toplumsal hareket, devletin iktidar aktörleri ve kurumları

ile ilişkisi içerisinde anlaşılmaya çalışılır, o ilişki içerisinde bir toplumsal hareket siyasal alana taşınabilecektir bu analize göre ve toplumsal değişim böylece gerçekleşecektir (Tarrow & Tilly, 2015, akt. Fillieule, 2009:20).

Peki ya muhalif eleştiri kamu kurumları ve siyasal alan tarafından dinlenmezse? Aktörler eleştirel bakış açılarını ifade ettiklerinde Boltanski'nin öne sürdüğü şekilde onay mekanizmaları üzerinden sisteme etki edebilmelerinin kanalları kapalı olduğunda ne olur (Fillieule & Mounia, 2003)? Daha da ötesi, eleştiriye alımlaması gereken kurumlar kriz halinde ise -hatta çöküş halindelerse (Küçük & Türkmen, 2020: 247-263)? Bu şartlar altında muhalif aktörler değişim taleplerini/eleştirilerini ne yapabilirler, kime yöneltebilirler, özellikle de acil ve istisnai durumlarda - pandemi, deprem, doğal afet gibi? Sosyolog böyle bir toplumda muhalif talepleri anlamak ve analiz etmek için nereye bakmalı?

Eleştirinin ifade ve toplumsal sözleşmeye etki etme potansiyellerinin önünün kapalı olduğu toplumlarda çalışırken, toplumsal eylemi devlet alanı ve siyasal alan ile ilişkileri üzerinden düşünen sosyoloji geleneğinden biraz uzaklaşmak, toplumsal eylem/mobilizasyon tanımını biraz genişletmek gerek. Fillieule (2009) devlet ve kurumlar odaklı bu kavrayışa itiraz ederken, her toplumsal hareket mücadelesini münhasıran devlet ve kamu otoriteleri ile etkileşim içinde kotarmaz, her toplumsal dönüşüm zorunlu olarak siyasetin verili alanı içinde aktivizm yapmaz der. Fillieule özellikle de Arap toplumlarındaki gerek sokak direnişleri, gerekse daha örtük ve gizli mobilizasyon ağlarını Mounia ile birlikte araştırdıktan sonra, otoriter rejimleri de içerisine alacak bir mobilizasyon ve direniş kavrayışı üzerine düşünür: Değişim kavrayışlarının çoğulluğunu, mücadele eden aktörlerin olası örgütlenme biçimlerinin çeşitliliğini birlikte düşünmeyi ve en önemlisi toplumsal hareketi ve direnişi doğrudan devlet karşıtlığına indirgemekten kaçınmayı önerir (Mounia & Fillieule, 2003a). Bu daha geniş toplumsal hareket ve eylemlilik kavrayışını sadece otoriter toplumlarda rastlanılacak birşey olarak da kodlamak yanlıştır. Cécile Péchu (2008: 68), Fransa'daki işgal alanlarındaki (squat'lar) direnişlere atıfta bulunarak, Tilly'den gelen devlet alanına odaklı muhalefeti merkeze alan toplumsal hareket kavrayışının, modernleşmeci "talepkar" formlar lehine "sessiz" formların gayrimeşrulaştırılmasına ve "kolektif" formlar lehine "bireysel" formların zayıflatılmasına nasıl katkıda bulunduğunu gösterir. Aynı şekilde Gibson-Graham (2004) tam da ilerici aktivizmin dönüştürücü eylem için iki farklı yolu olduğunu işaret ederken bu tek tip mobilizasyona odaklı olmayan bir

kavrayışın önünü açar: “imparatorluk siyaseti”, ve “yer siyaseti” (politics of place). İlkini Hardt ve Negri'nin kavrayışına gönderme yaparak açıklar: Tüm yaşamı tek bir egemenlik alanına hapseden küresel bir iktidar biçimiyle mücadelenin yoludur bu. Bu birinci tip mücadele dünya çapında bir hareketi bir araya getirmeyi ve bu oluşumla “aynı bütünlük düzeyinde” karşılaşmayı önerir (Hardt & Negri, 2000: 21). Esasen siyasal partiler ve devrimci örgütlerin de bu birinci tip siyaset içerisinde hareket ettiklerini söyleyebiliriz. İkincisi ise küresel bir düzeni kuramsallaştırmayı reddetmese de, onunla doğrudan ilişki kurmayı reddeder ve yerine alternatifler inşa eder. İmparatorluk siyaseti bir devrim paradigması sunarken, yer siyaseti daha farklıdır. “Toplumsal hareketler ve başarıları, küresel devrim ile yerel reform arasındaki ayrımı sorgulatarak küçük ölçekli değişimlerin dönüştürücü olabileceğini ve yer temelli siyasetin devrimci bir güç olabileceğini göstermiştir” (s. 28). Yer siyaseti, son 40 yılın yeni toplumsal hareketlerinin bir ürünüdür, “bu hareketler tartışmasız bir şekilde kendine özgü bir siyaset anlayışı ve pratiği doğurmuştur”, zorluk ve belirsizlik koşulları altında özneleri, mekânları ve yaşam koşullarını dönüştürmek için sürekli bir mücadele vardır. Bu ikinci tip hareketlerin zamansallığı “gündelik ve sürekli” (s.32). Gibson-Graham feminist aktivizmin özel ve siyasal alan ayrımını reddeden ve gündelik hayat pratiklerini dönüştürmeyi, gruplarla bireyleri birlikte değişimin aktörleri olarak gören perspektifinden yola çıkarak kavramsallaştırdığı, yeni toplumsal hareketlerin mirasının ürünü olarak gördüğü bu ikinci tür aktivizmde, bağımsız ve özerk bağlamlarda kurulan direniş alanlarının ağlarla birbirine bağlanmasını uzun soluklu bir dönüşümün alanı olarak ciddiye almayı önerir. Yerel bağlamda kurulan ilişkileri öncelleyen bu örgütlenmeler, makro bağlamdaki ağlarla ilişkilendikleri ölçüde, yereli aşan bir dönüşümü işaret edebilirler.

Bu tür bir sosyal düşünce esasen bize farklı bir toplumsal dönüşüm ve direniş kavrayışına açılmamız için cesaret verir. Sokakta eylemci göremediğimiz, örgütsel mobilizasyonlar göremediğimiz bazı dönemlerde yurttaşların muhalif talepleri yok olmamıştır, taleplerin kamusal alanda yüksek sesle dile getirilmemesi toplumsal rızanın ölçütü değildir, yalnızca mobilizasyon tipi değişmiş olabilir. Sosyologun “yokluk” üzerinde kavramsallaştırma yapmak yerine sessizliğin ardındaki muhtemel direniş alanlarına ses vermesi gerekir. Yurttaşlar muhalif fikirleri yaymak için toplumsal dayanışma ağları üzerinden farklı eylemlilikler örgütlemek yolunu seçebilirler. Alternatif muhalif ağlarda kurulan eşitlikçi yatay örgütlenmeler siyasal alan ile ilişkiyi bir ön koşul

olarak kabul etmez. Bu mobilizasyonlar, toplumsal tahakküm ilişkisini (kısmen) altüst eden pratiklerin taşıyıcısıdır.

Bunları anlamak için James Scott'ın siyasal-altı kavramına başvurabiliriz: Scott, madunların (sesi duyulamayan, sözünü dillendiremeyenlerin) direnişinin siyasal-altı kulislerde örgütlendiğinin altını çizerken siyasetin özünü bu kulislerde arar. Muhafif yurttaşlar eleştirel bakışlarının siyasal alana etkisinin olmadığı toplumlarda nihilizme düşmek yerine ihtiyatlı mobilizasyon ağlarında mücadelelerini sürdürebilirler. Toplumsal değişim buralarda örgütlenebilir. Yatay dayanışma ağları bu tür mücadelelerdeki temel örgütlenme biçimi olup, eleştirel fikirlerin ve taleplerin yayılma alanı haline gelebilmektedir. Burada aktörler tarafından harekete geçirilen ve klasik toplumsal hareketlerle -işçi hareketi, sendikalar vs.- süreklilik arz etmeyen yeni bir tarihsellik görürüz. Bu tarihsellik devrimci bir paradigmadan farklı olarak, bireyleri ve grupları aktör olarak görür ve Gibson-Graham'ın dediği gibi gündelik ve sürekli dönüştürücü müdahalelere dayalıdır. Bu, ekolojik, sağlık, sosyal ve diğer krizlerin üstesinden gelmek için aşağıdan yukarıya eylemler yoluyla gündelik hayat pratiklerine müdahale ile toplumu değiştirmeyi amaçlayan, bireylerin tekilliğini savunan, kişisel bağlılık ve dayanışma üzerine inşa edilmiş bir tarihseliktir. Bu anlamda geçmişin sol ve sendikal mücadelelerinden gelen aktörleri de içerse de, siyasal alan ile farklı bir ilişki kuran bu hareketlerden kopuş içerisinde kurulmuşlardır. Bu durum saha notlarımızda da tartışılacak.

Yatay Örgütlenmelerde Dayanımcı Bireyler

Yatay hareketlerde yeni bir toplumsal olgu olarak "dayanımcı bireyciliğin" yükselişini gözlemliyoruz. Türkiye'deki çeşitli mücadeleler üzerine daha önce yaptığımız araştırmalarda bunu tespit etmiştik. İlk araştırmamız Gezi Direnişine katılmış kadın aktörler ile 2013-2015 arasında katılımcı gözlem, dört odak grup tartışması¹ ve 25 derinlemesine görüşme üzerinden yapıldı.² Saha bulguları çeşitli makalelerde yayınlandı (Türkmen 2016a, 2016b, 2014). İkinci saha çalışmamız Gezi-sonrası dönemde 2015 sonbaharında barış sürecinin sona ermesi sırasında Gezici kadınların bir kısmını da içeren, İstanbul'daki "Savaşa Karşı Ses Çıkar" eylemlerinde katılımcı

¹ Odak grup tartışmaları dört tema etrafında yapıldı: 'Gezi'de şiddet', 'siyasal alan ve kent ile ilişki', 'örgütlenme ve yeni örgütler', ve 'iki sene sonra Gezi'nin muhasebesi' - bu son grup tartışması Gezi'ye katılan belli başlı grupların kadın temsilcileri ile park işgalinden iki sene sonra yapıldı.

² Araştırma ekibi Buket Türkmen, Hakan Yücel, Hande Coşkan ve Zeynep Gürlü Göker'den oluşmuştur.

gözlem ve eylemleri düzenleyen kadınlar ile 10 derinlemesine görüşme yoluyla gerçekleştirilmiştir (Türkmen, 2016a, 2016b, 2018b). Son olarak pandemi ve evlere kapanma döneminde bir kısmı yeni kurulan ve bir kısmı Gezi Parkı direnişi akabinde kurulmuş olan mahalle dayanışmaları ile devamlılık içinde örgütlenen yiyecek ve sağlık dayanışma ağları ile yaptığımız saha çalışmasıdır (Türkmen 2020). Bu sonuncu saha çalışması Türkiye'ye yayılmış dayanışmaların varlığını tespit etmiş olmasına rağmen, İstanbul'daki dört dayanışmadan aktörlerle yaptığımız on görüşme ile sınırlıdır (Ataşehir mahalle dayanışması, Yeldeğirmeni Dayanışması, Yer-Deniz Kooperatifi ve Kadıköy Dayanışması), bu anlamda bir ön araştırma niteliğinde olup daha geliştirilmesi, sahanın İstanbul dışına yayılması planlanmaktadır. Burada bu ilk saha bulgularından edindiğimiz tespitleri tartışacağız. Bu saha çalışmalarının yardımı ile Gezi Direnişi alter-aktivistleri, barış aktivistleri ve salgın altında kurulan dayanışma ağları mahalli gönüllüleri arasındaki devamlılık ve kopuş eksenleri üzerinden, yeni aktivizmler ve otoriterleşen rejimler arasındaki ilişkiler üzerine düşünmeyi amaçladık.

Bu araştırmamızın bulgularını yukarıda ana hatlarını tartıştığımız yeni toplumsal hareketler, Gibson-Graham'ın "yer hareketleri" diye isimlendirdiği ikinci tip hareketler kapsamı içerisinde değerlendirmek mümkün oldu. Ancak biz bir süredir yürüttüğümüz bu çeşitli araştırmalardan edindiğimiz bir tespitin üç araştırmayı da kesen bir ortak hat olduğunu eklemek isteriz: Bu sahaların hepsinde yeni bir toplumsal varlık, yeni bir yurttaş tipi, yani "dayanışmacı bireyler" ortaya çıkmıştır. Üç sahada da görüşme ve grup tartışmaları, bu yeni olgunun niteliklerinin aktörlerin eylemlere katılım ve örgütlenmelerini belirleyici önemde olduğunu gösterdi. Söz konusu aktörler neoliberalizmin rekabetçi ve atomize bireyciliğini eleştirdikleri kadar sosyalist örgütlenmelerin kolektivizmini de eleştiriyorlardı, bireysel özgürlük alanlarına müdahalelere karşı çıkıyor, ama bu özgürlüğün savunusu için kolektif dayanışmalar yoluyla eyleme geçiyorlardı. Bu yeni bireyler, eski hiyerarşik siyasi örgütlenmeleri sorguluyor, eski öznellik tanımlarını bozuyor ve farklı ülkelerdeki diğer örneklere paralel olarak (Pleyers 2016; 2017; Défalvard 2019; Grasseni et al, 2013) dayanışma ekonomileri üzerinden işleyen yatay ağlarda kurulacak yeni örgütlenmeleri arzu ediyor, hayata geçiriyorlardı (Gajac & Pelek, 2019). Siyasi özneliği özerklik, tekillik ve haysiyet savunması etrafında tekrardan inşa ederken, kolektif eylem içinde işbirliğini yüceltiyor ve delege edilmemiş, doğrudan bireysel katılımı savunuyorlardı. Diğer ülkelerdeki yatay taban hareketlerinde de görülen ve farklı direniş ve hareketlerde etki alanlarını

yaygınlaştırmaya devam eden bu dayanışmacı bireyler, (İspanya'daki Öfkeli hareketini takip eden katalan mahalli kolektifler, Yunanistan'da kemer sıkma politikalarına karşı Syntagma alanı işgaline müteakip kurulan kooperatifler ve sağlık/besin ağları, pandemi altında Fransa'da güçlenen besin ağları AMAPlar gibi) zor zamanlarda kurumlara ve işleyişe etki etme güçleri ellerinden alınan eleştirel aktörler olarak hayatta kalmak için dayanışma ekonomileri aracılığıyla işleyen yeni yatay ağ örgütlenmelerini kurmaya ve eleştiriyi tabanda yaymaya devam ediyorlar.

Türkiye'deki siyasi kültür ve Cumhuriyet sonrası dönemdeki vatandaşlık tanımı düşünüldüğünde, kolektif eylem içerisinde bireysel haysiyet ve özgürlüğe saygı gösterilmesi üzerine kurulu dayanışmacı bireyciliğin yükselişinin neden önemli olduğu anlaşılır. Türkiye'de vatandaşlık tanımı her zaman yurttaşların siyasal iradeye yarı holistik bir şekilde boyun eğmesini öncelmiştir (Üstel, 2004; bireyi topluma ve ulusa tabi kılan bütüncül ruhu güçlendiren bir yurttaşlık ahlakına temel oluşturan Kemalist laiklik için bkz. Türkmen, 2009). Farklı saiklerle de olsa bireyin iradesini topluluğun iradesine tabi tutmak anlamında bir kolektivist anlayış hem İslamcı-milliyetçi hareketler hem de sosyalist hareketler tarafından benimsenmiştir (Göle, 1991; Kadioğlu, 2022: 284-292). Tüm bu hareketler bireyciliği egoizmle eşdeğer olarak damgalamış ve mücadeleye ihanet olarak değerlendirmiştir. Örneğin sosyalist örgütlerden ayrılmış olan feministler daha sonraları özdüşünümsel anlatı ve yazılarında sol örgütler içinde kadınlık ve bireysel özgürlüklerine yönelik bir baskı yaşadıkları dönemde hissettiklerinin altını çizerek örgütleri masaya yatırmışlardı (Akkaya, 2011; Yazıcıoğlu, 2010; Baydar & Ulagay, 2011; Sirman, 1989). Bu örgütlerde sosyalizm görüntüsü altında hüküm süren bir tür gizli ataerkilliği eleştirmişlerdi (Küçük, 2022: 107). Kadınların toplumsal hareketler/örgütler ile yaşadıkları bu gerilim sadece Türkiye'ye de özgü değildir. Bugün artık aktivizm ve toplumsal hareketlere başka perspektiflerden bakılmasını zorunlu kılan bu tip özdüşünümler, son yıllarda kolektif hareketlere toplumsal cinsiyet açısından yaklaşılmasını, özel ve kamusal, siyasi ve yerel, direniş ve siyasi eylem arasındaki alışılmış ayrımların reddedilerek toplumsal hareket ve aktivizm kavramlarının tekrardan düşünülmesini sağlamıştır (Fillieule, 2009; 23-24.).

Ancak bir noktanın altını çizmek önemlidir: Yeni direnişlerde bireysel haysiyete ve özgürlüğe yapılan bu vurgu, liberal bir bireyciliğin yükselişinin işareti değildir. Türkiye'de yurttaşlar 1980 darbesi ardından liberalizme geçiş döneminde rekabetçi bir bireyciliğin teşvik edilmesine paralel olarak örgütlenmelerin yasaklandığı bir dönemi

yaşadılar, üstelik aynı zamanda güçlü bir sivil toplumun olmamasının da sonucunda devlet otoritesi karşısında yalnız bırakılmışlardı (Yerasimos et al, 2002). Türkiye'de liberal bireycilik, bu şekilde iki çelişkili temel üzerine oturtulmuştu: rekabetçi atomize bireycilik ve devletin patriyarkal otoritesine biat (Buğra ve Keyder, 2006). Bu nedenle yıllar sonra gelinen noktada, bireysel özgürlüklerin savunusunun kolektif dayanışma ile beraber kotarılmasını bu döneme verilen tepkiyle beraber okumak yanlış olmaz. Gezi isyanının aktörleri, özellikle de kimliklerinin inşasında bireysel özgürlüğün çok önemli olduğu 1990'lar kuşağı (1980 darbesinden sonra demokrasiye geçiş yılları olan 1980'lerde doğmuş ve ergenliklerini liberal ideolojinin hâkim olduğu 1990'larda yaşamış olanlar), bireysel özgürlüklere, hayat tarzlarına müdahale eden bir hükümetin politikalarını kabul edilemez bulmuşlardı (Lüküslü ve Yücel, 2013; Lüküslü, 2009) ve söylemlerine göre kent hakkı kadar bu müdahalelere karşı da parkta toplanmışlardı. Her ne kadar Gezi Parkı isyanında daha genç kuşaklar da çoğunlukta olsalar da 90'lar kuşağının etkisinin önemli olduğunu fark forumlarında tespit etmek mümkün oldu. Park direnişi ve sonrasında oluşan park forumlarından aktörlerle yaptığımız saha çalışmasında bireysel özgürlük alanlarına saygısız olduğunu düşündükleri siyasal iktidara karşı parkta toplanan aktörler, siyasal iktidar kadar, direnişin liderliğini ele geçirmeye çalışan sosyalist örgütlere de karşı bir tavır edinmişlerdi. Bu failer kolektif dayanışma ve bireyciliğin nasıl elele verebileceğinin en iyi örneklerini gösteriyorlardı: Onlar için bireysel ve kolektif özgürlük aynı madalyonun iki yüzüydü. İsyen deneyimi, bireysel özgürlüklerin ancak başkalarıyla - ve hatta bazen daha önce düşman olarak görülenlerle - dayanışma içinde savunulabileceğini göstermişti (Türkmen, 2014). Bireysel özgürlüğe yapılan vurgu, aynı zamanda yeni örgütlenme biçimlerini de çağırıyordu: lidersiz, doğrudan katılımcı, farklı mücadelelerin yanyanalığına/ortaklaşmasına dayalı yatay ağ örgütlenmeleri(Türkmen, 2018a).

Bu yeni örgütlenme biçimi sorunsuz değildi, önemli bir sorun vardı: yavaş karar alma mekanizmaları. Bu oluşumlar faaliyetlerini müzakereci demokrasiye dayandırıyor, bu da karar almak için gereken süreyi uzatıyor ve ilgili kişilerin büyük zaman ve enerji yatırımı yapmasını gerektiriyordu (Türkmen, 2016b). Bu tür forum örgütlenmelerinin başka örneklerinde de tespit edilen en önemli sorunlardan biri öncelikle bazı güçlü örgütlerin forumdaki müzakereleri domine ederek kararlarda sesi duyulamayanların sözünü bastırmalarıdır. Bu durum Dünya Ekonomik Forumları'nda da tespit edilmiştir (Biagiotti, 2004), diğer yandan da acil karar alma gereği duyulduğu

zamanlarda büyük hayal kırıklıkları olabilmektedir, çünkü ne yapılacağına dair bitmek bilmeyen tartışmalar insanların harekete geçmesini engellemiştir (Türkmen, 2018b). Gezi Parkı direnişine katılan başlıca inisiyatiflerden kadın sözcülerle yapılan grup tartışmamızda yatay örgütlenmelerde yaşanan bir diğer sorun olarak bireysel özgürlüğü koruma saplantısı gösterildi: Bu saplantı örgütlenmelere zarar verici hale gelebiliyordu (Türkmen, 2016b). Özgürlük hassasiyeti öne sürülerek toplu karar almak ve o karara uymak konusunda disiplinsizlikler yaşanabiliyor, bu da eylemlerin önünü kesebiliyordu. Yine de aynı aktörler ortaya çıkan yeni öznelerin bu yeni ağırları gerektirdiğini de kabul etmişlerdir.

“Gezi’de yeni özneler doğdu. Bu öznelerin farklı bir örgütlenme arzusu var. Dayanışmalar, müşterekler, kooperatifler üzerinden yatay örgütlenmeleri oluşturmak ve bunlar arasında ağlar kurmak gerekiyor. Bu ağlar üzerinden üretim ve dağıtım ile alternatif bir ekonomi kurmamız lazım. Diyarbakır’da ve çevresinde bu kooperatifler ve ağlar kurulmuş durumda bir süredir, batıda da Soma ve Dikili’de mesela kooperatifler ve çiftlikler kuruluyor ama bunları birbiri ile temasa geçiremedik hala. Bölgede Kürt hareketi ekolojik, etnik ve feminist direnişleri bağlantılandırmada başarılıydı ama biz şu anda o noktadan uzağız batıda. Bütün bu alternatif ve bağımsız üretimleri ağlarla birbirine bağlamamız çok önemli. Şu an herkesin üzerinde çalıştığı bir konu bu.” (Müşterekler’den kadın Gezi aktivisti ve akademisyen, Gezi Direnişi ve Kadın özneler araştırması, Temmuz 2015 Odak Grup Tartışması No 4)

Buradaki tanıklıkta da ortaya çıkan, yerleşik örgütlülük geleneği olan Kürt hareketi ile bağlantılı oluşumlar ile sosyalist gelenekten kopuş ile kendisini tanımlayan yeni dayanışmaların ve yatay örgütlenmelerin birbirleri ile ilişkilenmeleri iki örgütlenme yapısındaki farklılıklar sebebiyle de zorluklar gösterdi. Bu konuya daha önceki yayınlamamızda (2018b) hem Gezi aktivistleriyle, hem de 2015 sonbahar ve kışında barış aktivisti kadınlarla yaptığımız görüşmelerden alıntılarla değinmiştik. Gezi direnişi ve sonrasında feminist hareket ve yatay forum örgütlenmelerinde ortaya çıkan mücadelelerin yanyanalığı ilkesi ışığındaki ortak hareket tecrübesi, zaman zaman geleneklerin farklılığından kaynaklanan gerilim ve bazen kopuşların da tehdidini yaşamıştır.

"Forumlar, mahalle dayanışmaları, yani bunlara başlarda katıldım sonra vazgeçtim, fazla naif buldum bazı hallerini: Toplumsal ve ekonomik sisteme bir müdahalemiz olmadan, günlerce konuşarak, tartışarak siyasal baskıyla mücadele edemeyeceğimizi düşündüm." (Gül, barış aktivizmi araştırması)

Fakat 2015’teki grup tartışmamızda ortaya çıkan bir yeni öznellik vurgusu ve bunun gerektirdiği dayanışmacı yatay örgütlenmelerin niteliği üzerine fikirler, yine de

bu gerilimli yanyanalığın silinemez etkilerinin toplumsal ve siyasal yaşama taşındığını gösteriyor:

"Böyle çoğulcu bir örgütlenmenin koşulu, aynı siyasi ve sosyal ufkun paylaşılmasıdır (...). Bu yeni tip örgütlenme, herkesin farklılıklarına saygıyı korurken, hem grupları hem de bireyleri aynı ortak ilkeler etrafında birleştirmelidir". (Odak Grup Tartışması 4, Sabahat Tuncel)

Grup tartışmasının katılımcılarının bir kısmı daha sonraki dönemde yargılandılar, bazıları hapse girdi. Görüşme yaptığımız aktivistlerin bazıları da şu anda başka ülkelerde yaşamaya başladılar. 2016'daki darbe girişimi sonrası ilan edilen sıkıyönetim ve daha sonrasındaki siyasal ve pandemik krizlerde ardarda gelen olağanüstü hal ilanları kamusal alanı muhalif siyasi görüşlerin ifadesine gitgide kapatmıştır. İşte böyle bir dönemde daha sessiz ve ketum bir direniş şeklinin yatay ağlarda ve mahalli dayanışmalarda önemli hale geldiğini gözlemleyebiliyoruz.

Mahalle Dayanışma Ağları ve Temkinli/Ketum Mobilizasyonlar

Gezi sonrası dönemde bu aktörler yeni kentsel ve ekolojik yatay dayanışma ağlarının ana kahramanları haline geldiler. Bu anlamda Gezi sonrası dönemde, önce park forumlarıyla devam eden yeni tür aktivizm, daha sonrasında mahalle dayanışmalarına doğru evrildi ve özellikle kamusal alanın kapatıldığı kriz dönemlerinde bu ağlar daha da önem kazandı.

Örneğin İstanbul'da pandemi döneminde mahalle dayanışmaları üzerine yaptığım araştırmada, gönüllüler bana Gezi İsyanı'ndan sonra mahallelerde dayanışma ağları içinde örgütlendiklerini ve bu ağları ülkenin doğusundaki kooperatiflerle temasa geçirdiklerini anlattılar. Mahalle dayanışmaları, Gezi Direnişi ve sonrasındaki bireysel angajmana dayalı ve klasik dikey örgütlerden uzak kurulan yatay ağ yapılanması modeli ile devamlılık ekseninde kurulmuştu. Bu dayanışmaların birçoğunda İstanbul'da deprem sonrası döneme hazırlanmaya çalıştıklarını ifade eden gönüllüler, beklenmedik pandemi bastırınca sağlık ve gıda kaygılarıyla ağlarını harekete geçirdiklerini ifade ettiler. Buralarda gönüllü çalışanlarla gerçekleştirilen görüşmelerde pandemi altında iyice derinleşen sosyal eşitsizlikler ile mücadele için mahalli dayanışmalar altında örgütlenmeye çalışıldığı anlaşılıyor. Kamu kurumlarının ekonomik krizin yarattığı tehditlerle mücadeledeki etkisizliği ve pandemide kamu sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizlikler, bu gönüllüleri mahalle kolektiflerini yeniden mobilize etmeye iten temel faktörlerdi.

“İstanbul depremi için bu dayanışmaları yeniden aktive etme hazırlığındaydık ki salgın patladı. Şimdi aciliyetimiz salgın altında sağlık ve ekonomik kriz, esasen besin krizi ile mücadele. (...) Bir avuç insanız, taban örgütlenmesi için harekete geçmemiz gerektiğini düşündük ve bunu Gezi deneyimimiz sebebiyle zaten biliyoruz. Bazı dayanışmalar zaten Gezi’den hemen sonra kurulmuştu, onları yeniden aktive ettik; bazıları ise bu yeni durumla yeni kuruldu.” (Ataşehir mahalle dayanışması gönüllüsü kadın)

Mahalle dayanışmaları üzerine sahamızı kısaca tanıtmak gerekirse İstanbul’da sağlık ve gıda ağlarını organize eden 21 mahalle dayanışma grubu vardı, ancak başka şehirlerde de (İzmir, Ankara, Ayvalık, Adana) dayanışmalar aktifti. Bu farklı şehirlerdeki dayanışmalar birbirleri ile düzenli olarak irtibatta değillerdi; her dayanışma bağımsız ve yerel düzeyde çalışıyordu. Bazıları Gezi sırasında kurulmuşken, Ataşehir’deki gibi bazıları pandemiden sonra oluşturulmuştu. Dayanışmalardaki gönüllülere göre nihai amaç, pandemi sonrası dönemde de kurulan ağları devam ettirmek ve yaşam tarzlarını değiştirmek için alternatif gündelik pratikleri yaygınlaştırmaktı. Bu dayanışma ağları, etkili ve daha az maliyetli gıda dağıtımını sağlamak amacıyla sakinleri/tüketicileri kooperatifler, tedarikçiler ve üreticilerle temasa geçirdiler.

Dayanışma kavramı, bu örgütlenmenin kilit kelimesi. Bu mahalle örgütlenmesinde Scott’cı anlamda bir alt-politikanın “dayanışma” üzerinden kurulduğunu görüyoruz. Mahalle dayanışmaları kavgaların birlikteliği ilkesi ile kurulduğu için üyeler arasında ideolojik ve ilkesel çatışmalar mevcuttu. “Dayanışmanın” anlamı da bu çatışılan konular arasındaydı: Üyelerin farklı siyasal aidiyetleri sebebiyle dayanışma bazıları için geleneksel hayır işleri demekken, diğer bazıları içinse müşterek mücadele anlamına geliyordu. Aynı zamanda farklı siyasal aidiyetler sebebiyle belediyelerle beraber hareket etme konusunda da anlaşmazlıklar yaşandığı ifade ediliyordu. Salgın altında fatura ödemelerinde kolektif dayanışmayı örgütleyen, yardım kolilerinin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması için bazı ilçeleri örgütlemeye çalışan muhalif belediyelerle birtakım konularda birlikte hareket etseler de, mahalle dayanışmaları, bütün üyelerinin aynı siyasal partiye sempatizan olmamaları sebebiyle partilerden ve belediyelerden bağımsız kalınmasına özen gösteriyorlardı. Bu ise kurumsal siyaset karşısında mesafelilik üzerine kurulu olan yeni yatay örgütlenme modelleri ile uyumluluk içerisinde bir kaygı.

“İdeolojik ayrışmalara rağmen hepimiz kapitalist bir saldırı altında yaşadığımız konusunda anlaşıyoruz. Hepimiz burada, gündelik uygulamalarımız ve yaşamlarımız üzerinden bu saldırı ile mücadele etmek için bulunduğumuzu düşünüyoruz (...) Bir dayanışma örgütlenmesi

mücadelelerin birarardalığını güçlendirmek için idealdir.” (Hülya, İstanbul Yeldeğirmeni dayanışması kadın gönüllü)

Gönüllüler arasında siyasi ve kültürel anlaşmazlıklar sık sık yaşanmasına rağmen acil eylem zorunluluğu altında farklılıklar bir kenara bırakılıp amaç odaklı eylem içinde yanyana hareket ediliyordu. Yardımlaşma ağları, bazı mahallelerde muhtarların da yardımıyla ihtiyaç sahiplerinin listeleri oluşturularak kuruluyordu, yardım kolileri ise bağışlar yardımıyla hazırlanıyor ve listelerdeki insanlarla temasa geçiliyordu. Para yardımı alınmamasına çalışılıyordu ve koliler doğrudan ihtiyaçların yurttaşlarca alınmasıyla hazırlanıyordu. Bağış çağrıları sosyal medya üzerinden yapılıyordu. Bu dayanışmalarda kadınlar çoğunluk ve aktif çalışıyorlar.

Dayanışmaların siyasal karakteri gönüllülerinin siyasal aidiyetine göre farklılık gösterebiliyordu. Ancak son kertede ortak amaçları pandemi sonrası dönemde de yaşanacak dönüşümlere müdahil olmak ve bu dönüşümlere yön verebilmektir. Bunu da gündelik hayat pratiklerinin dönüşümünü örgütlemeye çalışarak yapıyorlardı. Bu amaçla pandemi sırasında zaman zaman kentsel tarım, organik yaşam üzerine dijital dersler, seminerler düzenliyorlardı ve bunları internet ağlarından yayıyorlardı. Diğer taraftan mahallelerde kurulan kooperatifler de, kırsal alandaki üreticilerle bağlar kurulmasını sağlıyordu. Gönüllüler bu kooperatifleri somut örgütlenme çabasının ispatı olarak görüyorlar. Zaman zaman birbirleri ve mahalle dayanışmaları ile ortaklık içinde hareket eden, hatta kimi üyeleri zaten ortak olan bu kooperatifler, zaman zaman siyasi ve kişisel anlaşmazlıklar üzerinden ayrışmaların da yaşandığı alanlar gibi görünüyor.

Özerklik Değil, Tamamlayıcı Dayanışma

Bu dayanışmalardaki gönüllülerin işlerin örgütlenme biçimi kamu kurumlarının yerine geçme iddiası üzerinden yürütülmüyor. Bu faillerce altı özenle çizilen olgu şu: Kamu kurumlarının eksikliklerini gidermeye çalışmamalı, onları işlerini yapmaları için zorlamaya çalışmalı. Bu anlamda devletsiz bir özerk alan kurulumundan çok, gerek belediye, gerekse diğer kamu kurumlarını mahalli talepler ve kararlar doğrultusunda yönlendirerek, tabandan gelen ihtiyaçlar doğrultusunda çalışmaya sevk etme çabaları söz konusu. Bu anlamda gerek Kürt hareketi ile etkileşim içinde demokratik özerk alanların inşasına odaklı kurulan örgütlenmeler, (Gürer, 2015; Bilmez, 2016, Perouse, 2023; Küçük, 2019) gerekse anarko-otonom geleneğe temellenen örgütlenmelerden (Doğanay, 2016) farklı bir yapıları var. İstanbul'un orta sınıf mahallelerinde eğitimli orta sınıf yurttaşlarca örgütlenen ve Gezi mirasını sahiplenen bu dayanışmaların

çeperlerdeki alt sınıf mahallelerde kurulan direnişler, dayanışmalar ve örgütlerle ilişkisi de sorgulanmaya muhtaç. Diğer taraftan son dönemde yatay örgütlenme ve dayanışma üzerine kurulu önemli akademik direniş örneklerinden Boğaziçi direnişi de bu çerçevede ele aldığımız mahalli direnişlerle bazı açılardan benzeşen özellikleri olsa da farklılıklar gösteriyor: Bu uzun soluklu direniş kurumdaşlık üzerinden mücadelelerin ortaklığı ilkesi çerçevesinde Scott'çı siyasal-altı alan kurulumuna ve uzun süreli, tabana yayılan ketum direnişlere bir örnek teşkil ederken, bir yandan da bağımsız, demokratik ve katılımcı bir akademik alanı savunmaya odaklı (tek amaç odaklı) olduğu için farklı mücadeleleri içerebilen mahalle dayanışmalarından farklılaştığını düşünebiliriz (Küçük, 2021). Bu araştırmanın sınırlılığı içerisinde bu farklı direnişlerin karşılaştırmalı bir değerlendirmesini ileride üzerine gidilmesi gereken bir soru olarak not edelim. Erdi Lellandais G.'nin (2016, 2020) Ankara'da Dikmen mahallesinde kent hakkı için mücadelelerin ortaklığı ilkesi ile kurulan çeperdeki mahalli ve örtük direnişler üzerine araştırması gibi araştırmalar bu konuda bize ışık tutacaktır.³

Bir "Olay" Olarak Salgın ve Ötesi

Üyelerin söylemine göre salgın, hareketi başlatan tarihsel bir kırılma, bir "olay": Gezi'den beri benzer duyarlılıklar gelişmiş, ancak gitgide muhalefetin ifade alanlarını kısıtlayan bir rejimde nasıl eyleme geçileceği bilinemiyormuş. Aciliyet eyleme geçişi kolaylaştırmış. Aktörler zaman zaman "Gezi ruhu"ndan bahsediyorlar: Bu ruhun tarihin yarıklarından zaman zaman su yüzüne çıktığını, pandeminin ve bazı diğer istisna hallerinin de bu yarılma anları olduğunu söylüyorlar.

"Bombalar ve silahlar patladı, ne yapabiliriz? Susuyoruz. Ama salgın, geleceğin silahlarla ve ordularla kurulamayacağını gösterdi. Silahın da olsa, ordun da, salgın seni vurabilir. Silahlara ve ordulara sahip olanlar yarın bize muhtaç olacaklar, iklim krizi gelince, salgınlar bastırınca. Biz aç kalmamayı uzun vadede bilenleriz. Asıl direniş burada örgütlenecek, bu yatay ağlarda" (İstanbul Ataşehir mahalle dayanışmasından kadın gönüllü)

Bu tür tanıklıklar sadece aktörlerin Türkiye perspektifinden değil, daha global bir perspektiften duruma baktıklarının işaretlerini veriyor. Son dönemde dünyadaki ekolojik ve ekonomik krizlerle yaşanan besin/açlık sorununa çözüm için önceki dönemlerin kalkınma perspektifine karşı sürdürülebilir besin ağları ve kooperatiflerinin

³ Kapitalizmin kentsel alanda ilerlemesi ve neoliberal kentleşme karşısında farklı siyasi kimliklerin oluşturduğu görece barışçıl görünen çeper ve alt sınıf mahallelerde direniş ve yatay örgütlülük çatısı altında oyunun "sertleşebildiğini" görüyoruz, bu anlamda çeper mahallelerdeki yatay mobilizasyonlar üzerinden karşılaştırmaların gerekliliğinin altını çizmeliyiz, bu makalede bu karşılaştırma eksik kalmıştır.

kurulumu bu perspektifi belirleyen bir ufuk.⁴ Bu anlamda mahalle dayanışma ağlarında kentsel tarımsal üretim, sürdürülebilir tarım gibi konularda dijital seminerler yoluyla bilinçlenmeye çalıştıklarını söylüyorlar -yetersiz ve az sayıda eğitimler olduğunu itiraf ediyorlar.

Bu tür tanıklıklar silahlı örgütlenmelere de mesafenin altını çizerken, yatay ve ketum siyasal-altı kulis yapılanmasının öne çıkarak idealleştirildiğini de gösteriyor. Bu kriz anlarında sorunların çözümü için merkezi karar alma mekanizmaları yerine tabandan örgütlenmeler yoluyla yeni bir demokrasi inşasını ufuk edinen bu gönüllüler, yeni bir aktif yurttaşlık tanımının oluşturulmasının işaretlerini veriyorlar. Bu mahalle dayanışmaları, onlarla etkileşim içinde çalışan kooperatifler, feminist dayanışma ağları ve diğer ağlar deprem sırasında da acil mobilize olabildiler ve deprem mağdurlarıyla, hantal bürokrasiye takılan kurumlardan daha etkili ve yüzyüze iletişime geçebildiler.⁵

Dayanışma arayışındaki yurttaşların kurduğu tüm bu dayanışma ağları bir değişime işaret ediyor. Aktörler, gündelik pratiklerin dönüşümüne dayalı dayanışma eylemlerine, tabandan örgütlenen talepleri kamu kurumlarına benimsetme çabalarına, bütün bunlar kısa vadede etkili olsunlar ya da olmasınlar, kendilerini adanmış durumdadır, çünkü onlara göre bu, gelecekte bizi bekleyen ekonomi, iklim ve demokrasi krizlerinin yol açacağı hasara karşı nihai çare. Bu örgütlenme ve siyasallaşma çabalarında bireysel angajmanı ve tekelliğin savunusu öne çıksa da, kolektif dayanışma çerçevesinde öznelenmelerini ve tarihselliği bu dayanışma ağları ile kurduklarını yadsımamak gerekir.

“Geleceği biz, bizim yaptıklarımız belirleyecek. Bizim o bir avuç toprakta yaptığımız üretim, ordulardan, devletlerden daha önemli artık. Kalıcı olarak tarihsel değişim bu üretimlerden gelecek. Hepimiz artık bunun için çalışmalıyız.” (Sevgi, İstanbul Ataşehir mahalle dayanışmasından kadın gönüllü)

Bu yeni tip hareket, toplumsal alanı aşağıdan yukarıya eylemlerle, tabanda yayılarak uzun vadede dönüştürmeye odaklıdır ve bu bir zayıflıktan değil, yeni tarihsel/doğal koşulların dayattığı bir zorunluluk olarak gören bir anlayıştan

⁴ Bu sorunsala bir örnek olarak Lübnan'daki açlık krizine müdahale eden besin ağları ve kooperatifleri için bkz. . Jalkh, R., Dedeire, M. & Requier Desjardins, M., 2020.

⁵ Deprem müdahale ve iyileştirme alanında bkz. Yerel Sivil Toplum ve Koordinasyon Ağlarının Haritalandırılması Raporu, (TIF, 2023, https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2023/10/2310_TIF_Yerel-Haritalandirma-Raporu-1.pdf, Göç ve Deprem, Durum Tespit Raporu II, Göç Araştırmaları Derneği, 2023; deprem sonrası bölgede kurulan yüzyüze dayanışmayı yerelde kurumsallaştırma konusunda Polen Kolektif'in kurduğu Gümüşgöze Çocukeyi örnek olarak verilebilir: <https://www.polenkolektif.com/gumusgozeczocukeyi>.

kaynaklanıyor. Burada devrime odaklı veya kısa vadede yapısal dönüşüm getiren hareketlerinkinden farklı, uzun vadeli ve gündelik sürdürülecek bir direnişi zorunlu kılan yeni bir tarihsellik arayışının ifadesini görmek mümkündür.

Sonuç: Yeni Tarihsellik Arayışında Ketum Aktif Yurttaş

Dayanışmalarda gördüğümüz, farklı siyasal geleneklerden gelen aktörlerin yanyana yatay örgütlenmesidir. Sosyalist gelenekten, Kürt hareketinin demokratik özerk alan kurulumundan ve anarşist gelenekten kopuşların görüşmelerde de vurgulandığı bir anlayışa dayalı bu siyaset yapma biçimi. Mücadelelerin yatay birlikteliği ilkesi altında kurulan bu tür direniş ve dayanışmalar, dayanışmacı bireylerin siyasal öznelliğinin ifadesi olarak da okunabilir. Bir başka deyişle, Gezi direnişinin uzun vadeli toplumsal getirisinin dayanışmacı bireyler olduğunu tespit ettiğimiz araştırmalarımızla devamlılık içinde, onların siyasal öznelliğinin bu örgütlenmeleri getirdiğini gözlemleyebiliyoruz.⁶

Diğer taraftan siyasal bağlam da bu örgütlenmeleri zorunluluk haline getirmiştir. Son dönemde Türkiye’de aktörler, art arda gelen suçlama ve hapis tehditleri altında, birbirini izleyen istisna rejimlerinde alınan kararlara ve yönetim biçimine itirazlarını dile getirecek toplumsal eylemlere katılmaktan çoğu zaman kaçınıyorlar -feminist hareket ve eylemliliği bu eylemlerden çekilme sürecinin dışında, istisnai durumda görmemiz gerekir (bkz. Küçük, 2022). Buna rağmen biz sosyalbilimciler, bir otoriter sistemin hiçbir zaman yekpare olmadığını biliriz: Türkiye’de de en ufak fırsatlarda yurttaşların grevler, sokak eylemleri, seçim seferberlikleri, feminist protestolar ve benzer eylemlerle muhalefetlerini ifade ettiklerini görmekteyiz.

Fakat yine de bu bilindik ve görece klasik tipte direnişlerin son dönemde devam ettirilmesi zor görünüyor. İkinci tür bir direniş biçiminin daha uzun vadeli bir muhalif hattı kurabilme umudu ile örgütlenme çabasını görüyoruz: Ketum/temkinli

⁶ "Bireyselleşme" veya "apolitikleşme" diye yanlış şekilde etiketlenen bu tekil öznelliklerin yeni ağ örgütlenmelerine evrilmeleri feminist hareketin de yaşadığı bir durumdur. Bermal Küçük bu durumu feminist hareketin dönüşümünde genç feministlerde tespit ediyor: "Bu kadınlar kendilerini sadece hayali bir kolektifin parçası olarak tahayyül etmiyor aynı zamanda bildik anlamda adına örgüt diyemeyeceğimiz küçük veya orta ölçekli ağların parçası oluyorlar. Bu gruplar, yatay ve hiyerarşik olmayan bir şekilde birbirine bağlı olmaları anlamında "rizom" özelliği gösteriyorlar. Tek bir feminist kökten (belirli merkezler, örgütler, platformlar) türemeksizin, her grubun kendisi tek başına özerk bir merkez haline geliyor. Böylece merkezin olmadığı ya da çoklu merkezlerin olduğu bir feminist hareket belirmeye başlıyor. Gündelik yaşam içinde her yöne doğru genişleyen bu merkezsiz ya da çoklu merkezli gruplar patriyarkal bir kültürü, etkisini belki uzun vadede görebileceğimiz ve hiçbir zaman tam olarak ölçemeyeceğimiz bir biçimde dönüştürüyorlar. Bu gruplar, bu dönüştürücü gücü belli bir siyasi merkezden değil, kendi aralarındaki sonu gelmeyen, düzensiz, çizgisel olmayan etkileşimlerden alıyor (Küçük, 2023).

mobilizasyonlar. Bu direniş tipi, salgın döneminde mahallelerde, Gezi direnişi sonrasında toplumsal dönüşümün temelindeki dayanışmacı birey-yurttaşların kurduğu ağlarla örgütleniyor: Kişisel angajmanı dayanışma ağlarını kurmak için çağıran bu ketum mobilizasyonlar, daha sonrasında bu ağlarda kurulacak alternatif üretim ve pratiklerle neoliberal otoriter sistemlere gündelik hayatta kolektif direniş örgütleme umuduyla kuruluyor. Sosyalist kolektivist gelenekten ve anarko-otonom direnişlerden ayrı, yatay ve ağ örgütlenmesiyle yürütülen dayanışma ekonomileri üzerinden işliyorlar. Bu halleriyle, farklı ülkelerde de yoğunlaşan yeni tip dayanışmaların direniş ağları ile benzerlik gösteriyorlar.

Öylese doğrudan karşı çıkışların bedellerinin fazla olması sebebiyle kamusal alandaki sessizliğin sosyolojik anlamına daha temkinli yaklaşmak gerektiğini düşünüyoruz. Görünen sessizlik içerisinde tabandan bir hareketliliğin de gizlenebileceğini, mahalle dayanışmaları örneği bize gösteriyor. Bu durumda sessiz ve temkinli dayanışma, açıktan protesto ve muhalif hareketlerin/oluşumların baskı altında tutulduğu bir dönemde yeni aktif yurttaşlığın ayrıştırıcı niteliği olarak karşımıza çıkıyor olabilir mi?

Ancak mücadelelerin ortaklığı üzerine inşa edilmiş bu dayanışmalarda dayanışma kavramının kendisi bile, farklı siyasal geleneklerden gelmiş aktörler arasındaki çatışmaların açığa çıkmasına sebep olabiliyor. Mücadelelerin yanyana yatay direnişlerinde bu anlamda kapsayıcı bir örgütsellik kurulamıyor. Bu da hareketin çoklu ağlar halinde kalmasını, ancak gündelik hayatı dönüştüren müdahaleler yoluyla, etkisi uzun vadede görülebilecek bir dönüşümü yayma çabasını getiriyor. Bu örgütlenme tarzı, merkezi bir otoriter sistemin kapsayıcı tahakkümüne karşı ne kadar etkili bir muhalif aktif yurttaşlık kurabilir? Gibson-Graham'ı izleyerek, yer politikalarının tahakkümcü imparatorluk politikalarına karşı dönüştürücü/direnişçi etkisinin ancak uzun soluklu ve inatçı bir mücadele ile olabilecek, muhalif alanları siyasal alana etki edebilecek hale getirebilecek hareketler olduğunu söyleyebiliriz.

Bir yanlış anlaşılmayı önlemek amacıyla altını çizelim: Dayanışmacı ağlar üzerinden gündelik hayat pratiklerini örgütlemeye çabalayan bu aktörlerin eylemliliğini hiçbir şekilde başka eylemlerin imkânsızlığı döneminde sığınılan bir alt seviye direniş olarak görmemek gerek. İklim ve sağlık krizlerinin önümüzdeki yıllarda toplumları ekonomik ve sosyal istikrarsızlıklarla tehdit ettiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda bu temkinli ve dayanışmacı eylemliliğin önemi ve

üstlenebilecekleri rol daha iyi anlaşılabilir. Bu aktörler, demokrasilerin seçimlerde oy vermeye indirgendiği günümüzün siyasal krizinde tarihe yön verme çabasını elden bırakmış görünmüyorlar. "Touraine'in öznesi" veya Boltanski'nin "eleştirel aktörünün" hayatı dayanışmacı ekonomiler ile dönüştürme arzusu, onun önümüzdeki dönem için farklı bir tarihsellik üstlenmesini getirebilir.

Temkinli/ketum mobilizasyonlar temelinde inşa edilen bu yeni tarihsellik önemli çünkü yeni bir yurttaş siyasallaşmasının gelişimini ifade ediyor. Burada görüyoruz ki kamusal ve siyasal alanın eleştirel aktörlerin taleplerine gitgide kapandığı bir dönemde temkinli ve ağılar üzerinden harekete geçme zorunluluğu muhalif eylemliliğin zayıflamasına veya yurttaşların depolitizasyonuna yol açmıyor- tam tersine. Bu hareketlenmelerin siyasi arenadaki uzun vadeli etkisi ileride görülecektir. Ancak bu ağılarda ve bu dayanışmacı bireylerde yeni bir tarihselliğin ve siyasallaşmanın, buralardan inşa edilecek bir aktif yurttaşlık anlayışının oluştuğunu söylemek şimdiden mümkündür.

Kaynakça

- Akkaya, Gülfer (2011). *Sanki Eşittik, 1960-70'li yıllarda devrimci mücadelenin feminist sorgusu*. İstanbul: Kumbara Sanat Atolyesi ve Toplumsal Dayanışma Derneği.
- Baydar, Oya ve Mine Ulagay (2011). *Bir Dönem İki Kadın Birbirimizin Aynasında*. İstanbul: Can Yay.
- Bilmez, Bülent (2016). "Anayasa tartışmaları bağlamında ütopya, heterotopya ve realpolitik olarak özyönetim." *Birikim*, Sayı 324: 16-32.
- Buğra, Ayşe ve Çağlar Keyder (2006). "The Turkish welfare regime in transformation", *Journal of European Social Policy*, 3 (16): 211-228.
- Biagiotti, Isabelle (2004). "Les Forums sociaux mondiaux: une application paradoxale de la doctrine de la participation". *Revue internationale des sciences sociales*, 182: 591-602.
- Boltanski Luc (1990). "Sociologie critique et sociologie de la critique". *Politix*, 3 (10-11): 124-134.
- Bourdieu Pierre (2006). *Karşı ateşler*. Halime Yücel (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Bourdieu Pierre ve Passeron Jean-Claude (1970). *La reproduction*, Paris: Minuit.
- Celikates Robin (2012). "Systematic misrecognition and the practice of critique: Bourdieu, Boltanski and the role of critical theory" *Recognition Theory and Contemporary French Moral and Political Philosophy*. Miriam Bankowsky ve Alice LeGoff (der.) içinde. Manchester University Press: 160-172.
- Défalvard, Hervé (der.) (2019). *Culture et Economie Sociale et Solidaire*, Presses Universitaires de Grenoble.
- Doğanay, Gülmelek (2016). "Avrupa'da İşgal Hareketlerinin Kapsamı ve Türkiye Örneği: Don Kışot Sosyal Merkezi". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4 (2): 91-111.
- Erdi Lellandais, Gülçin (2016). "Le quartier comme espace de résistance et de politisation : La Vallée de Dikmen à Ankara face à un projet de transformation urbaine". *Cultures & Conflits*, 101: 139-167.
- Erdi Lellandais, Gülçin (2020). "Right to the City and Urban Resistance in Turkey: A Comparative Perspective", *The Routledge Handbook of Henri Lefebvre, The*

- City and Urban Society*. Michael Leary-Owhin ve John P. McCarthy (der.) içinde. Routledge Handbooks, 9781138290051.
- Fillieule, Olivier (2009) "De l'objet de la définition à la définition de l'objet. De quoi traite finalement la sociologie des mouvements sociaux ?" *Politique et Sociétés*. 28 (1): 15–36.
- Gajac, Olivier ve Selin Pelek (2019). "Solidarity Economy Initiatives in Turkey: From Reciprocity to Local Development?". *Review of Applied Socio-Economic Research*, 18 (2): 30-42
- Gibson-Graham, J.K. (2004) "The violence of development: Two political imaginaries". *Development*. 47 (1): 27–34.
- Göç Araştırmaları Derneği (2023). *Göç ve Deprem, Durum Tespit Raporu II*.
- Göle, Nilüfer (1991). *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis.
- Grasseni Cristina vd. (2013). "Beyond Alternative Food Networks An Agenda for Comparative Analysis of Italy's Solidarity Purchase Groups (GAS) and Districts of Solidarity Economy (DES) vis-à-vis US Community Economies", Konferans Tebliği, *Conference UNRISD Potential and Limits of Social and Solidarity Economies*. 6–8 Mayıs 2013, Cenevre, İsviçre.
- Gürer, Çetin (2015). "Aktörün Perspektifinden Demokratik Özerkliğe Bakmak: Kürt Siyasal Hareketinin Demokratik Özerklik Yaklaşımı". *Mülkiye Dergisi*, 39 (1): 57-92.
- Hardt, Michael ve Antonio Negri (2000). *Empire*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Jalkh, Rita, vd. (2020). "An Introduction to Food Cooperatives in the Bekaa Valley, Lebanon: Territorial Actors and Potential Levers to Local Development Through Culinary Heritage", *Food ethics* 5 (20).
- Kadıoğlu Ayşe (2022). "Milliyetçilik-Liberalizm Ekseninde Vatandaşlık ve Bireysellik", *Milliyetçilik, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce*, İstanbul: İletişim, 284-292.
- Küçük, Bülent ve Buket Türkmen (2020). "Remaking the public through the square: invention of the new national cosmology in Turkey", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 47 (2): 247-263.

- Küçük, Bülent (2019). "The burden of Sisyphus: a sociological inventory of the Kurdish question in Turkey", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 46 (5): 752-766.
- Küçük, Bülent (2021). "Doç. Dr. Bülent Küçük'le Boğaziçi Üniversitesi direnişi üzerine: "İtibarın ve kültürel sermayenin gasp edilmesi imkânsızdır", *Sendika.org*, 2021, erişim tarihi: 15 Şubat 2023.
- Küçük, Bernal (2022). *Imperceptible Multitude: Transformation of Feminist Subjectivities and Political Practices in Contemporary Turkey*, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Koç Üniversitesi, Savunma tar. 27.07.2022, İstanbul.
- Küçük, Bernal (2023). "Günümüz Türkiye'sinde feminist politikanın ve öznellik biçimlerinin dönüşümü", *Çatlakzemin*, 20 Ocak 2023, erişim tarihi: 16 Şubat 2023.
- Le Pors, Anicet (2002). *La citoyenneté*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Lüküslü, Demet ve Hakan Yücel (der.) (2013). *Gençlik Halleri*, İstanbul: Efil yay.
- Lüküslü, Demet (2005). "Constructors and constructed: youth as a political actor in modernising Turkey". *Revisiting youth political participation*, Strasbourg Council of Europe: 29-35.
- Macé, Eric (2020). *Après la Société, Manuel de Sociologie augmentée*, Bordeaux: Le bord de l'Eau.
- Martuccelli, Danilo (2010). *La société singulariste*, Paris: Armand Colin.
- Mathieu, Lillian (2010). "Contexte politique et opportunités". *Penser les mouvements sociaux: Conflits sociaux et contestations dans les sociétés contemporaines* Éric Agrikoliansky (der.) içinde. Paris: La Découverte: 39-54.
- Mounia, Bennani-Chraïbi ve Olivier Fillieule (2003a). "Appel d'air(e)" *Résistances et protestations dans les sociétés musulmanes* Mounia, Bennani-Chraïbi ve Olivier Fillieule (der.) içinde. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques: 17-42
- Mounia, Bennani-Chraïbi ve Olivier Fillieule (2003b). "Exit, voice, loyalty et bien d'autres choses encore", *Résistances et protestations dans les sociétés*

- musulmanes*, Mounia, Bennani-Chraïbi ve Olivier Fillieule (der.) içinde. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques: 43-126
- Péchu, Cécile (2008) « "Laissez parler les objets !" ». De l'objet des mouvements sociaux aux mouvements sociaux comme objet », dans *L'atelier du politiste. Pratiques, théories, représentations*, Pierre Favre, vd. (der.) içinde. Paris, La Découverte: 59-78.
- Pérouse, Jean-François (2023). "Passions et replis identitaires: les effets des mobilisations kurdes sur la société turque". *Le Gouvernement des Kurdes: Gouvernement partisan et ordres sociaux alternatifs*. Gilles Dorronsoro (der.) içinde. Paris: Karthala: 291-326.
- Pitseys, John (2017) « Démocratie et citoyenneté », *Dossiers du CRISP*, 88 (1), 9-113.
- Pleyers, Geoffrey (2016a). « Engagement et relation à soi chez les jeunes alteractivistes », *Agora débats/jeunesses*, 72, 107-122.
- Pleyers, Geoffrey (2016 b). "De la subjectivation à l'action, le cas des jeunes alter-activistes" *Les mouvements sociaux du sujet personnel au global, autour de Michel Wieviorka*. Pleyers Geoffrey ve Capitaine Brieg (der.) Paris : Ed. Maison des Sciences de l'Homme, <http://books.openedition.org/editionsmsmh/9891>.
- Pleyers, Geoffrey, vd. (2017). *Mouvements Sociaux et économie solidaire*, Paris: Desclée de Brouwer.
- Scott, James (1985). *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*, New Haven.
- Sirman, Nükhet (1989). Feminism in Turkey: A short history, *New perspectives on Turkey*, 3, 1-34.
- Tarrow, Sidney (1994). *Power in Movement: Collective Action, Social Movements and Politics*, Cambridge University Press.
- Tarrow, Sidney ve Charles Tilly (2015). *Contentious Politics (Seconde Edition)*, Oxford University Press.

TİF (2023). Yerel Sivil Toplum ve Koordinasyon Ağlarının Haritalandırılması Raporu, https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2023/10/2310_TIF_Yerel-Haritalandırma-Raporu-1.pdf

Touraine, Alain (1978). *La voix et le Regard*. Paris: Seuil.

Touraine, Alain (1994). *Qu'est-ce que la démocratie?*. Paris: Fayard.

Türkmen, Buket (2009). "Kemalist Islam renovated or sunnification of civic morality? A study on textbooks of the course of "Religious Culture and Morality" taught in high schools in Turkey", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, 29 (3), 381-391.

Türkmen, Buket (2014). "Gezi Direnişi ve Kadın Özneler". *Kültür ve İletişim*. Sayı 34: 12-35.

Türkmen, Buket (2016a). "La résistance de gezi et la subjectivité des femmes 'çapulcu'", *Mouvements sociaux et subjectivation, Autour de Michel Wieviorka*. Pleyers Geoffrey ve Capitaine, Brieg (der.) içinde. Editions de la Maison des sciences de l'homme, Paris: 45-66.

Türkmen, Buket (2016b). "L'individualisme solidariste des actrices de Gezi et l'émergence de nouveaux sujets", *Agora débats/jeunesses*, 2 (73), 119-133.

Türkmen, Buket (2018a). "The Gezi Revolt and the Solidarist Individualism of 'Çapulcu' Women (marauder)" *Transformations of the Gender Regime in Turkey, Les Cahiers de CEDREF (Special Issue)*, 110-128.

Türkmen, Buket (2018b). "Turquie: nouveaux « sujets » de lutte et politiques de guerre", *Alternatives Sud, Etat des luttes, Moyen-Orient et Afrique du Nord*, 25 (4), 91-99.

Türkmen, Buket (2020). "De la Révolte de Gezi à l'opposition discrète en Turquie", *Mouvements* 4 (4), 129-138.

Üstel, Füsun (2004). *Makbul Vatandaş'ın Peşinde, II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İstanbul: İletişim.

Wieviorka Michel (2012). « The resurgence of social movements », *Journal of Conflictology*, n o 2, vol. III: 13-19.

Yazıcıoğlu, Ayşe (der.) (2010). *68'in Kadınları*, İstanbul: Doğan Kitap.

Yerasimos Stefan vd. (2002). *Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim.

Makale kapsamında kullanılan görüşmeler (isimler gizlenerek değiştirilmiştir):

Sevgi: Kadın, yaş 52, üniversite mezunu Ataşehir Mahalle Dayanışması gönüllüsü, siyasi durum: sosyalist hareket, Eğitim-Sen üyesi, HDP seçmeni (Şubat 2020 -skype görüşme).

Hülya: Kadın, yaş 40, üniversite mezunu, İstanbul Yeldeğirmeni dayanışması kadın gönüllü, siyasi durum: ekolojik ve feminist hareket, sendika. (Ağustos 2020 -yüzyüze görüşme).

Gül: Sosyoloji doktora öğrencisi, Cizre Lisesi mezunu, örgütsüz, Kürt hareketinde aktif aile mensupları, yaş 26, barış aktivizmi görüşmeleri, Ekim 2015

Yer-Deniz Kooperatifi yarı-yapılandırılmış karma grup tartışması - Ağustos 2020-yüzyüze (isimler gizlenerek değiştirilmiştir)

Ahmet: Erkek, yaş 60, Üniversite mezunu, siyasi durum: sosyalist ve ekolojik hareket, Brezilya topraksızlar hareketinde gözlem ve çalışma, CHPli belediye ile proje bazında çalışma

Osman - Erkek, yaş 50, siyasi durum: sosyalist örgüt geçmişi, ekolojik hareket.

Sinem: Kadın, yaş 35, siyasi durum: HDP ve feminist hareket.

Gezi Direnişi ve Kadın Özneler Araştırması Odak Grup Tartışması no 4

20 Ağustos 2015 tarihinde Gezi Direnişi’ne katılmış başlıca grupların sözcüleri kadınlar ile Gezi’nin muhasebesi ve yeni örgütlenmeler temalı grup tartışması katılımcıları (siyasal örgüt temsilcilerinin gerçek isimleri verilmektedir):

- Halkların Demokratik Kongresi üyesi / HDP eski milletvekili (Sabahat Tuncel)
- Sosyalist Feminist Kolektifinden iki üye
- Taksim Dayanışması genel sekreteri (Mücella Yapıcı)
- Müşterekler üyesi ve akademisyen.
- Kuzey Ormanları Savunması üyesi.
- CHP eski milletvekili (Melda Onur)